

Repliker och kommentarer

I den här avdelningen välkomnas kommentarer till tidigare bidrag och korta inlägg med ekonomisk-politisk anknytning

MAGNUS HENREKSON

Socialt kapital och kluster i stället för goda generella villkor? Replik till Berggren, Brulin och Læstadius

Christian Berggren, Göran Brulin och Staffan Læstadius [1999] presenterar i *Ekonomisk Debatt* nr 7 en läsvärd analys av klusterbildningar och det sociala kapitalets betydelse för en regions ekonomiska utveckling. Denna analys, vilken i hög grad är en sammanställning av det rådande forskningsläget, ger viktiga insikter om vilka faktorer som bidrar till uppkomsten av dynamiska klusterbildningar som Silicon Valley och Emilia Romagna. Här bör dock framhållas att författarna knappast alls nämner att de frågor de diskuterar idag är ett av de livaktigaste forskningsfälten inom nationalekonomins huvudfåra. Området brukar benämnas ”ny ekonomisk geografi” efter Paul Krugmans [1991] pionjärartikel.

Vad som är mer anmärkningsvärt med artikeln är att författarna landar i slutsatsen att insikten om det sociala kapitalets betydelse för en regions utveckling talar

för att de generella villkoren för entreprenörskap och företagande är mindre viktiga för den ekonomiska utvecklingen än vad som ofta anförs. Syftet med denna artikel är att ta upp deras slutsats till kritisk granskning. Som kommer att framgå anser jag att författarna skapar en missvisande motsättning mellan en generell politik och behovet av att uppmuntra uppkomsten av livaktiga klusterbildningar.

Eftersom författarna själva kopplar sina slutsatser till den svenska policydiskussionen finns skäl att inledningsvis påminna om några grundläggande fakta om svensk ekonomisk utveckling:

- Svensk tillväxt har långsiktigt varit långsammare än tillväxten i andra jämförbara länder under dryga tre decennier, vilket medfört att 17 OECD-länder år 1998 hade en köpkraftsparitetsjusterad BNP per capita som översteg den svenska.
- Sysselsättningen i den privata sektorn var 1998 lägre än 1950 trots att befolkningen under denna period ökade med närmare två miljoner personer.
- Den sysselsättningsjusterade sysselsättningsnivån (när hänsyn tas till både arbetade timmar och sysselsättningsfrekvens) sjönk i Sverige mellan 1973 och

Docent MAGNUS HENREKSON är verksam vid Industriens Utredningsinstitut (IUI), Stockholm. Henrekson forskar huvudsakligen kring företagandets villkor och förklaringar till ekonomisk tillväxt.

1998, trots den kraftfulla utbyggnaden av den offentliga sektorn.

- Enligt Rickne & Jacobsson [1997] hade alla nya teknologibaserade företag grundade mellan 1975 och 1993 i Sverige totalt endast 19 500 anställda 1993 och kanske än mer anmärkningsvärt är att inget av företagen hade fler än 300 anställda.¹

Det är knappast en orimlig nollhypotes att dessa fakta skulle ha ett nära samband med oförmånliga generella villkor för entreprenörskap, nyföretagande och företags-tillväxt? När man läser Berggren m fl kan man lätt få intrycket att den motsatta ståndpunkten kan vara en rimlig nollhypotes, d v s att mer av statliga, regionala och kommunala insatser för att hjälpa företagare med kapital och att bygga nätverk sig emellan, inom ramen för befintliga spelregler, skulle ha förhindrat Sveriges relativa fall i välstånd och sysselsättning.² Eller för att renodla den alternativa hypotesen ytterligare: Mer av den typen av insatser skulle ha inneburit att vi i Sverige idag skulle kunnat glädja oss åt ett antal nya världsledande klusterbildningar inom olika branscher. För att bli mer konkret, kanske skulle huvuddelen av världens glasögonbågar i så fall ha tillverkats inom ett nätverk av 600 företag i Bergslagen i stället för av lika många företag i italienska Belluno. Vad är mest sannolikt? För att antyda ett svar på den frågan kommer jag nu att ta upp åtta mer specifika punkter i anslutning till Berggren m fl:s analys.

Åtta punkter

1. Sverige hade under mycket lång tid en företags- och ägarbeskattning som gynnade stora, kapitalintensiva och institutionellt ägda företag med låg soliditet.³ Mycket talar för att sannolikheten för framväxten av kluster liknande dem i Silicon Valley och Norditalien varit större med en företags- och ägarbeskattning som inte systematiskt missgynnade små, indi-

viduellt ägda företag, som på grund av sin inriktning varit tvungna att arbeta med en högre grad av egenkapitalfinansiering.

2. Skatten på sparande och individuell förmögensuppbyggnad har varit och är fortfarande mycket hög i Sverige. Inte minst av detta skäl är den genomsnittliga finansiella nettoförmögenheten hos de svenska hushållen låg i ett internationellt perspektiv. Samtidigt finns det en rad forskningsrapporter som visar att den egna förmögensställningen har stor inverkan på benägenheten att starta och expandera företag. Italien, å andra sidan, har Europas högsta hushållssparande och ett system med avgångsvederlag där en anställd när anställningen upphör erhåller en månadslön (beskattad med 10 procent) för varje tjänsteår. Detta system ger automatiskt tillgång till en egen kapitalinsats vid övergång från anställning till egenföretagande. Det finns således en hel del som talar för att om skatte- och transfereeringssystemen under efterkrigstiden hade uppmuntrat till individuell förmögensuppbyggnad hos svenska hushåll, så skulle förekomsten av täta specialiserade kluster av italiensk typ ha varit mer sannolik åtminstone på några håll i Sverige.

¹ Som jämförelse kan nämnas att Sun Microsystems, grundat 1982, hade 24 600 anställda år 1998.

² Å andra sidan är det intressant att notera att författarna i sitt slutavsnitt i stort sett saknar konkreta politikrekommendationer på de fyra delområden de särskilt lyfter fram. Vilken politik leder exempelvis till konkurrensetablering i täta regionala miljöer och till avknoppningar från krympande storföretag?

³ I denna artikel görs ett antal utsagor om de generella betingelserna för företagande i Sverige. En närmare genomgång av dessa betingelser och hur de kan förväntas påverka företagsklimatet görs i Henrekson [1996, 1999]. I dessa skrifter finns också omfattande hänvisningar till forskningen på de aktuella områdena.

3. Om nu kluster byggda på en säregen kombination av "rivalitet och samarbete, konkurrens och samverkan" är så starkt värdeskapande som Berggren m fl – med rätta – hävdar, är det också troligt att efterkrigstidens *generellt sett* storföretagsinriktade politik motverkat uppkomsten av just sådana kluster i Sverige.

4. Hur skall man förklara Irlands utveckling från ett av Västeuropas fattigaste länder till ett av de rikare på bara två decennier? En nära till hands liggande förklaring är att genomgripande förändringar i de generella villkoren för näringsverksamhet ledde till ett inflöde av kapital, managementkunnande och entreprenörstalang, vilket skapade en grogrund för framväxt av livskraftiga kluster inom exempelvis IT-området.

5. Det extremt höga skattetrycket på arbete i Sverige leder till att marknaden slås undan för en professionalisering av större delen av den hushållsnära tjänsteproduktionen genom att konkurrensen med det obetalda egenarbetet ofta blir övermäktig. Det är svårt att värja sig för tanken att detta är en viktig förklaring till att vi ser mycket lite av företagande och klusterbildningar på dessa områden i Sverige, medan en mängd affärskoncept med sådan inriktning utvecklats i USA och sedan ofta framgångsrikt exporterats till andra länder.⁴

6. Forskningen visar att små och nya företag har större behov av flexibilitet och individualisering i lönesättningen. I det framgångsrika Silicon Valley har det också haft stor betydelse att skattesystemet gjort det möjligt att arbeta med lågt beskattade optioner som belöningsinstrument. Detta har inneburit att kostnaderna kunnat hållas nere i företagets tidiga utvecklingsfas. Det är knappast orimligt att tänka sig att Sveriges ofta centraliserade och formaliserade lönesättningsprinciper försvårat för små och nya företag och därmed motverkat just de klusterbildningar av mindre företag som kan vara så effektiva. På samma sätt är det risk för att

de svenska reglerna för beskattning av personaloptioner försvårat framväxten av kluster inom de branscher som för att komma igång är särskilt beroende av att kunna arbeta just med optionsavtal.

7. Effektiva kluster utmärks av stora bruttoflöden på den lokala arbetsmarknaden och av att kunskap sprids mellan företag genom att de anställda ofta byter arbetsgivare. Den svenska arbetsrättslagstiftningen byggd på "sist in – först ut"-principen uppmuntrar istället till att man stannar kvar hos samma arbetsgivare och ju längre man varit där, desto högre blir alternativkostnaden för att flytta. Detta talar för att en sådan reglering försvårar kunskapspridningen mellan företag och minskar viljan att se om man passar bättre in i en annan organisation. En, om än något provokativ, fråga man kan fundera på i sammanhanget är följande: Skulle den dynamiska utveckling vi ser i Silicon Valley överhuvudtaget varit möjlig med svensk arbetsrättslagstiftning?

8. Under efterkrigstiden har den offentliga sektorn *de facto* monopoliserat stora delar av produktionen inom de potentiellt mycket snabbväxande branscherna utbildning, barn- och äldreomsorg och hälso- och sjukvård. Om inte så varit fallet, skulle sannolikheten varit större att Sverige inom dessa områden – där vi ofta legat på den akademiska forskningsfronten – också utvecklat betydligt fler livskraftiga företag och klusterbildningar än vad som idag är fallet.

Avslutande diskussion

Det ovan sagda innebär naturligtvis inte att det är omöjligt för livskraftiga kluster

⁴Om det ligger något i detta resonemang är det också logiskt att IKEA uppstod i Sverige, eftersom en viktig del av affärsidén är att hålla ett lågt pris, vilket i hög grad åstadkoms genom att kunden själv gör så stor del av arbetet som möjligt.

att uppstå i den svenska institutionella miljön – det faktum att området kring Gnosjö-Gislaved finns förkastar inte hypotesen att de generella villkoren är av avgörande betydelse. Däremot är det inte bara fråga om att kluster överhuvudtaget skall uppstå utan minst lika viktigt är att de, när de väl är etablerade, växer till sig på ett kraftfullt sätt. Den fråga man också bör ställa sig är om de svenska kluster som finns verkligen når sin fulla potential under rådande institutionella förutsättningar. Tesen i denna artikel är att sannolikheten att livskraftiga kluster skall växa fram och nå sin fulla potential ökar när de generella villkoren i vid mening ekonomiskt belönar entreprenörskap, nyföretagande och företagstillväxt.

Saxenians [1994] jämförelse av dataindustrins utveckling i Silicon Valley och Route 128 utanför Boston motsäger heller inte denna tes. Hennes analys pekar bara på att goda generella villkor inte garanterar att hela USA blir som Silicon Valley. Däremot är det knappast någon tillfällighet att det vi kan studera i Silicon Valley uppstått inom ramen för det amerikanska systemet.⁵ I samma anda kan man fråga sig om det är någon tillfällighet att de japanska biltillverkarna, när de bestämde sig för att tillverka bilar i Europa, nästan undantagslöst förlade produktionen till Storbritannien. Sedan är det en annan sak att olika regioner, givet de generella reglerna, har varierande framgång när det gäller att dra till sig företagande.

I själva verket finns det ingen motsättning mellan att betona betydelsen av socialt kapital och därtill hörande klusterbildningar och att betona de generella villkoren för näringsverksamhet när man vill förklara ekonomisk utveckling. Det är istället fråga om komplementära förklaringar och synsätt. Såväl Silicon Valley som de italienska exemplen visar dessutom att kluster växer fram underifrån på ett oförutsägbart sätt. Lazerson & Lorenzoni [1999, s 257] drar exempelvis följande slutsats av sin omfattande analys av de

italienska industriella distriktens framväxt: "... it should be remembered that no industrial district has ever emerged from a set of industrial policy initiatives promoted by either private or public organizations". Än mer problematiskt blir det att försöka dra policyslutsatser för Sveriges del från studier av den italienska utvecklingen, eftersom Italiens förutsättningar varit så annorlunda med en svag centralmakt, en stark tradition av självtillit och en betydligt sämre efterlevnad av uppställda regler inklusive en stor svart sektor.

Berggren, Brulin & Læstadius [1999, s 346] drar följande slutsats av sitt resonemang: "Genom att fokusera mindre på generella hinder för företagandet och mer på dess kulturella och institutionella möjligheter tycks det vara möjligt att frisätta nya typer av dynamiska processer". Som jag ser det stärker istället Berggren m fl:s analys argumenten för att goda generella förutsättningar är viktiga, eftersom detta ökar sannolikheten att starka klusterbildningar uppstår och värdefullt socialt kapital bildas. En mer närliggande slutsats är således: Genom att fokusera mer på generella hinder för företagandet så ökar sannolikheten för att de kulturella och institutionella förutsättningar skall uppstå som frisätter nya typer av dynamiska processer.

Referenser

- Berggren, C, Brulin, G & Læstadius, S, [1999], "Den globaliserade ekonomins paradox". *Ekonomisk Debatt*, årg 27, nr 7, s 335–347.
- Henrekson, M, [1996], *Företagandets villkor. Spelregler för sysselsättning och tillväxt*. SNS Förlag, Stockholm.

⁵ En intressant observation i detta sammanhang görs av Icon Medialabs grundare Johan Staël von Holstein [1999], som hävdar att företaget skulle kunnat växa sex gånger så snabbt i en amerikansk miljö.

- Henrekson, M, [1999], "Drivkrafter för entreprenörskap, nyföretagande och företagstillväxt". I Calmfors, L & Persson, M, *Tillväxt och ekonomisk politik*. Studentlitteratur, Lund.
- Krugman P R, [1991], "Increasing Returns and Economic Geography". *Journal of Political Economy*, vol 99, s 483–499.
- Lazerson, M H & Lorenzoni, G, [1999], "The Firms That Feed Industrial Districts: A Return to the Italian Source". *Industrial and Corporate Change*, vol 8, s 235–266.
- Rickne, A & Jacobsson, S, [1997], "New Technology-Based Firms in Sweden. A Study of Their Impact on Industrial Renewal". *Economics of Innovation and New Technology*, under utgivning.
- Saxenian, A, [1994], *Regional Advantage. Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Staël von Holstein, J, [1999], *Inget kan stoppa oss nu! En ny generation tar över*. Ekerlids Förlag, Stockholm.